

ATATÜRK DÖNEMİ TÜRKİYE'SİNDE TOPRAK MÜLKİYET DAĞILIMI İLE İLGİLİ
BAZI DÜZENLEMELER
Distribution of Land Ownership When Atatürk Was Head of the State

İbrahim İNCİ*

ÖZET

Cumhuriyet'in kurulduğu tarihlerde Türkiye nüfusunun çok büyük bir kısmı, yüzde 80'i, kırsal kesimde yaşamaktaydı. Bu nüfusun tamamına yakını geçimini tarımdan sağlıyordu. Cumhuriyet Türkiye'si, Osmanlı döneminden adil olmayan bir toprak mülkiyet yapısı devralmıştı.

Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren toprak üzerinde özel mülkiyeti pekiştirici yasal düzenlemeler yapılmıştır. Atatürk birçok konuşmasında, her çiftçinin emeğini değerlendirebileceği ve geçimini sağlayabileceği kadar toprağa sahip kılınmasını istemektedir. O'nun tavsiye ve direktifleriyle topraksız köylüye arazi dağıtılması için bir takım çalışmalar yapılmıştır. 1938 yılına kadar hükümetler köylüye önemli miktarlarda toprak dağıtmıştır. Bu dağıtılan araziler devlete ait arazilerden ibaret kalmış, büyük toprak sahiplerinin elindeki arazilere dokunulmamıştır. Yapılan bu çalışmalar Türkiye'deki toprak mülkiyet yapısındaki çarpıklığın belli ölçüde giderilmesine katkıda bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Toprak, Arazi Sahibi, Toprak Reformu, Mülk, Mülkiyet

ABSTRACT

During the foundation years of the Turkish Republic %80 of the population lived in the country. Nearly all these citizens earned their livelihood from the land. The Turkish Republic had inherited an unfair land ownership system from the Ottoman Empire. Stating from the early years of the Republic legal adjustments enhancing the private ownership of land. In one of his talks concerning the matter Atatürk pointed out the importance of each farmer owning enough land to sustain his livelihood. Work concerning distribution of land was undertaken under Atatürk's orders. By 1938 governments distributed important amount of land to the villagers. This land belonged to the State; the land belonging to big landowners was not touched. Such land projects have contributed to the overcoming of the corrupt land system to a certain extent.

Keywords: Land, Landholder, Land Reform, Property, Ownership.

Giriş

Toprak mülkiyet dağılımının düzenlenmesi, dar anlamda toprak reformu kavramını ifade etmektedir. Bu manada toprak reformu, büyük mülklerin parçalanarak topraksız çiftçilere dağıtımı için devletçe alınan tedbirleri içine alır'. Geniş anlamda toprak reformu ise, tarımla ilgili ekonomik ve sosyal kurumların ıslahı için alınan her türlü önlemi içermektedir. Bu çalışmada büyük mülklerin, topraksız çiftçilere verilmek üzere kamulaştırılmasının yanı sıra, mülkiyet dağılımında adaleti sağlamak amacıyla devletçe hazine arazisinden muhtaç köylülere dağıtılan topraklar inceleme kapsamına alınacaktır.

* Dr. CBÜ, Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Manisa. ibrahminci@hotmail.com.

¹ Adnan Güriz, "Modern Mülkiyet Kavramı ve Toprak Reformu", Türkiye'de Toprak Reformu Semineri, (6-8 Haziran 1968), Ankara, 1968, s. 71; Halil Seyidoğlu, *Ekonomik Terimler: Ansiklopedik Sözlük*, Ankara, Güzem Yay., 1992, s. 878.

Toprak reformuyla ulaşılmak istenen çeşitli siyasal, sosyal ve ekonomik amaçlar vardır. Sosyalist ülkelerde toprak reformu, tarımsal üretimi, Marksist ideolojide öngörüldüğü biçimde düzenlemek amacıyla kullanılan bir vasıta, komünizme geçişte bir köprü olarak kabul edilmiştir². Türkiye gibi, sosyalist olmayan demokratik ülkelerde ise toprak reformunun en önemli siyasal amacı, tarım nüfusu arasındaki gelir ve geçim farkını gidermek suretiyle, siyasal huzursuzluk ve patlamalara, anti demokratik yönelimlere engel olmaktır. Bir diğer siyasal amaç, ilk amaçla bağlantılı olarak, tarım nüfusunun oylarını feodal ilişkilerin etkisinden kurtarmak ve seçimleri daha demokratik sonuçlara ulaştırmaktır³.

Toprak ağalarının güçlü olduğu Cumhuriyetin ilk dönemlerinde, insanların başka insanlar tarafından istismarının önlenmesi ve sosyal adaletin sağlanması için tarım kesiminde çalışanların asgari bir geçim eşiğine yükseltilmesi gerekmektedir.

Cumhuriyet'in İlk On Beş Yılında Türkiye'de Toprak Dağılımı ve İşletme Büyüklükleri

Cumhuriyet'in ilk yıllarında Tarım sektörü çalışan nüfusun %70'i ve GSMH'nın yaklaşık %50'sini oluşturuyordu⁴. Bu nedenle, tarım sektörünün tarımsal nüfus yoğunluğuna paralel, daha büyük miktarlarda üretim gerçekleştirebilmesi ekonomik kalkınma için gerekli koşuldur. Söz konusu amaca ulaşılabilmesi için, her çiftçi ailesinin emeğini değerlendirebileceği kadar toprağa sahip olması atılması gereken ilk adımlardandı. Bu sayede ülke topraklarının ve işgücünün tam istihdamı sağlanmış olacak, sonuç olarak üretim artacaktır. Aynı zamanda bu uygulama tarım kesiminde gelir dağılımının daha adaletli duruma getirilmesine büyük katkı sağlayacaktır.

Bu dönemde Türkiye tarımının yapısı büyük ölçüde Osmanlı Devleti'nden devralınan miras tarafından belirlenmişti. Bu tarımsal yapıya ilişkin mirasın en belirgin özellikleri toprağın yüksek toplulaşma düzeyi ve pazar ekonomisinin gelişmişliği açısından farklı nitelikte bölgelerin varlığı idi⁵.

İncelediğimiz dönemin başlarına ait yeterli istatistik bilgiler bulunmamaktadır. Bu yüzden verilecek rakamlar yaklaşık rakamlar olacaktır. 1920'li yılların toprak dağılımını ortaya koyabilmek için en önemli veri durumunda olan 1912-1913 yıllarında yapılan tarım sayımlarına ait rakamlar kullanılacaktır. I. Dünya Savaşı öncesinde yapılan bu tarım sayımları, Osmanlı döneminden devralınan toprak dağılımı ve işletme büyüklükleri konusunda bir takım bilgiler sunmaktadır. Anadolu için oluşturulan istatistiklerden kırsal kesimde yaşayan toplam bir milyon ailenin %87'sinin bütün toprakların %35'ine sahip olmasına karşılık, ailelerin sadece %1'inin toprakların %39'una

² Kenan Berzeg, , *Türk Tarımı ve Toprak Reformu*, Şark Matbaası, Ankara, 1972, s. 112.

³ Berzeg, a.g.e., s. 113; Şakir Berki, *Türkiye'de Toprak Davası ve Mevzuatı Karşısında Toprak Rejimi*, Devlet Planlama Teşkilatı Yay., Ankara, 1970, s. 2-3.

⁴ *İstatistik Göstergeler 1923-1995*, T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, Ankara, 1996, s. 433.

⁵ Oya Silier, *Türkiye'de Tarımsal Yapının Gelişimi (1923-1938)*, Boğaziçi Üniversitesi İdari Bilimler Fakültesi Yay., İstanbul, 1981, s. 10.

ve %4'ünün toprakların %26'sına sahip olduğu anlaşılmaktadır. Yani toplam ailelerin %5 gibi, çok az bir kısmını oluşturan derebeyi ve toprak ağaları toplam tarım arazilerinin %65'ini elinde bulunduruyordu. Buna karşılık ailelerin yaklaşık %8'inin hiç toprağı yoktu. Bu durum aşağıdaki Tablo'de açıkça görülmektedir.

Tablo 1

1913 Yılında Ekilen Toprakların Dağılımı

Aileler	Aile Sayısı	Çiftçi ailelerinin yüzdesi	Toprakların yüzdesi
Derebeyi	10 000	1	39
Toprak Ağası	40 000	4	26
Orta ve Az Topraklı Köylü	870 000	87	35
Toprak sız Köylü	80 000	8	--

Kaynak: Türkiye'de Toplumsal ve Ekonomik Gelişmenin 50 Yılı, Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları, Ankara 1973, s. 29.

Bu veriler Türkiye'de oldukça yüksek bir toprak toplulaşmasının varlığını göstermektedir. 1912 yılında değişik bölgelerdeki 20 il⁶ için derlenen bilgiler, Akdeniz ve Güney Doğu bölgeleri hariç diğer tüm bölgelerde 50 dekadardan küçük toprağına sahip işletme oranının %54 ila %85 oranında değiştiğini belirtmektedir. 10 dönümden küçük cüce işletmelerin toplam içindeki oranı ise ilden ilde farklılık göstermekte ve %13-45 arasında değişmektedir. Bu durumu Tablo2'de izlemek mümkündür.

Tablo 2

Toprakların İşletme Büyüklüğü Açısından Dağılımı (%)

Bölgeler	10 dönümden az	5 0 dönümden az	5 lve daha fazla dönüm

⁶ 1912 Tarım Sayımında baz alınan yirmi il şunlardır: Erzurum, Van, Mamüret-ül Aziz, Bitlis, Trabzon, Samsun, Urfa, Diyarbakır, Sivas, Ankara, Konya, Adana, Kastamonu, Bolu, Aydın (İzmir), Bursa, Karasi, Biga, İzmit, İstanbul (*Türkiye'de Toplumsal ve Ekonomik Gelişmenin 50 Yılı*, Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları, Ankara 1973, s. 29).

Doğu Anadolu	.2	32	3	7	7	2
Doğu Karadeniz	.5	28	1.5	8	8.5	1
Güney Doğu Anadolu	5	17.	3	6	7	3
Kuzey Doğu Anadolu		32	8	7	2	2
İç Anadolu		18	0	7	0	3
Akdeniz		18	4	5	6	4
Orta Kuzey Anadolu	.5	23	5.5	8	4.5	1
Batı Anadolu	.4	26		71	9	2
Türkiye Ortalaması	.5	24	2.5	7	7.5	2

Kaynak: Türkiye'de Toplumsal ve Ekonomik Gelişmenin 50 Yılı, s. 24; Silier, a.g.e., s. 10.

Anadolu genelinde, 10 dönümden küçük işletmelerin büyük bir oran oluşturması, gerek iklim koşullarının sertliği ve elverişsizliği, gerek yetiştirilen ürün türleri ve gerekse kullanılan teknolojinin geriliği göz önünde bulundurulduğunda ülke genelindeki işletmelerin bir köylü ailesine geçimlik gelir sağlamaktan uzak olduğunu ortaya koymaktadır⁷. Bu küçük işletmelerin, özellikle ülkenin iç kesiminde bulunanların, pazarlarla ilişkisi olmayan ve sadece öz tüketime yönelik üretim yaptığını söylemek mümkündür. Türkiye'de bu dönemde tarımda verimin çok düşük olduğu ve toprakların en az üçte birinin nadasa ayrıldığı dikkate alındığında 50 dönümden küçük işletmeleri de küçük işletmeler grubuna dahil etmek yanlış olmaz. Bu durumda Osmanlı döneminden devralınan toprak mülkiyet dağılımı ile ilgili verilerden, pazarla az ilişkili bölgelerde dahi küçük üretici olarak tanımlanabilecek grubun, işletmelerin yaklaşık %80'inin, belirgin özelliğinin kendine yeterli işletme olmadığı, aksine asgari geçimlik gelir sağlayamayan işletmeler olduğu anlaşılır⁸. Birinci Dünya Savaşı şartlarının zaten asgari geçimlik gelir

⁷ Gülten Kazgan, *Tarım ve Gelişme*, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yay., İstanbul, 1977, s. 584.

⁸ Silier, a.g.e., s. 11; Kazgan, a.g.e., s. 548-549.

düzeyinin altında bulunan bu büyük tarımsal üretici kitlesi için bir yıkım olduğunu tahmin etmek zor değildir. Diğer bir deyişle, 20. yüzyıl başlarında Osmanlı tarımında gözlenen adaletsiz toprak dağılımının, 1. Dünya Savaşı yıllarında ve hemen sonrasında daha da adaletsiz hale geldiği söylenebilir⁹. Bu döneme ilişkin istatistik veri olmadığı için söz konusu olumsuz gelişmeleri sayısal olarak ortaya koyamıyoruz. Ancak 1930'lu yıllarda yapılan bir köy anketi sonucu, ankete katılanların çeşitli kaygılarla gerçekleri tam olarak belirtmemeleri ihtimaline rağmen arazi dağılımındaki adaletsizliği gözler önüne sermektedir. Sözü edilen anket sonucuna göre bu dönemde 128.680 topraksız aile bulunmaktaydı. 1-20 dönüm (dekar) arası araziye sahip aile sayısı 856.661 ile toplam içinde %34.5'lik, gayet yüksek bir orana sahipti. 21-50 dönüm arası araziye sahip olan ailelerin sayısı ise 611.971 idi. Bunların toplam içindeki oranı da %24.4'de ulaşıyordu. 1930'larda toplam 2.499.182 köylü ailelerinin %58.7'si kendilerini geçindirmeye yeterli olmayan cüce işletmelere sahip bulunuyordu¹⁰.

Ele alınan dönemde büyük arazi sahiplerinin bir kısmı topraklarını kapitalist, bir kısmı feodal benzeri üretim ilişkisi ile işlemekteydi. Topraklarını kiraya veren veya yarıcılık yöntemiyle işleten bazı büyük toprak sahipleri kentlerde yaşayan "absentee" toprak ağaları idi. Köylülerin önemli bir bölümü, tarihsel süreçler içinde mülksüzleştirilmişlerdi ya da mülk sahibi olamamışlardı. Topraksız olan köylülerin önemli bir kısmı, ülkedeki var olan küçük çaplı kredi kurumlarından yeterince yararlanamadıkları için, toprak ağalarından veya tüccarlardan yüksek faizle aldıkları kredi borçları ödeyemedikleri için topraklarını kaybetmişlerdi¹¹. Bu durum 1920'lerin sonlarında Türkiye'de görülen kıtlık ve Dünya Ekonomik Bunalımı nedeniyle daha yoğun olarak yaşanmıştır. Ekonomik Bunalımın etkisiyle tarımsal ürün fiyatlarındaki büyük düşüşler, ticaret hadlerinin tarımsal ürünler aleyhine bozulması çiftçiyi çok olumsuz şekilde etkilemiş, aldığı yüksek faizli borçlarını ödeyemeyen köylüler topraklarını yörelerindeki varlıklı kimselere yok pahasına satmak zorunda kalmışlardır. Bu durum toprak mülkiyet dağılımındaki adaletsizliğin artması sonucunu doğurmuştur. Büyük toprak sahibi ağa ve beylerin elinde daha çok toprak temerküzüne neden olmuştur¹².

Toprak Mülkiyetiyle İlgili Yasal Düzenlemeler

Kurtuluş Savaşının örgütlenmesini ve kazanılmasını sağlayan toplumsal ittifakta büyük arazi sahipleri önemli bir rol oynamışlardır. Belki de bu nedenle, büyük toprak sahipleri askeri-bürokrat yönetici kadronun bir iktisadi kalkınma stratejisi oluşturmasını

⁹ Silier, a.g.e., s. 12.

¹⁰ Ömer Lütfi Barkan, *Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu ve Türkiye'de Zirai Bir Reformun Ana Meseleleri*, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, C: 6, Sayı: 1-2, Ekim 1944-Ocak 1945, s. 89; Yahya Kanbolat, *Türkiye Ziraatında Bünye Değişikliği*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Maliye Enstitüsü Yayını, Ankara, 1963, s. 2.

¹¹ İsmail Hüsrev (Tökin), *Türkiye'de Köy İktisadiyatı*, Kadro Mecmuası Yay., İstanbul, 1934, s. 144-145.

¹² Halil Aytekin,, "Orta Anadolu'da Toprağını Kaybeden Köylüler", Adımlar, Mart-1944, s. 375.

da önemli ölçüde etkilediler. Cumhuriyet hükümetleri başlangıçta büyük arazi sahiplerinden yana bir tavırla yola çıktı¹³. Ama yönetici aydın bürokrat kadronun mensuplarının bir çoğu, işin başından beri, köylünün mal sahibi olmasını ve köylülük kesiminin iktisadi olarak desteklenmesini kendi siyasi çıkarları ve gelişme politikaları açısından yararlı görüyordu¹⁴. Hükümetin arazi politikası, incelenen dönem boyunca işte bu iki karşıt eğilimler arasında gerilimlerle dolu gel-gitlerin etkisi altında biçimlenmiştir.

1924 Anayasası özel mülkleri güçlendirici bir nitelik taşımaktaydı. Bu anayasa özel mülkleri kamulaştırmayı zorlaştıran hükümlere sahipti. Anayasaya göre özel mülklerin kamulaştırılması, hükümetin arazinin piyasa değerini peşin olarak ödeme şartına bağlandı¹⁵. 1925'te kabul edilen Kadastro Kanunu da arazi tasarrufunda özel mülkiyet rejimini pekiştirici bir karakter taşıyordu¹⁶. Nihayet, 1926 yılında Medeni Kanun'un kabul edilmesiyle özel mülkiyete dayalı yeni hukuk düzeni oluşturulurken, geniş tarım alanları üstünde fiili denetim kurmuş olan güçlü ailelerin, bu arazileri tam malik sıfatıyla tapuya kaydettirmeleri kolaylaşmış oldu. Çünkü, Türk Medeni Kanunu'nun yürürlüğe girdiği tarihte topraklar hukuken ve fiilen tasarruf sahibi olan kişiler üzerine özel mülk olarak tescil edilmiştir¹⁷. Bütün bunlara ilave olarak, 1929'da büyük arazi sahipleri açısından büyük önem taşıyan bir başka kanun çıkarıldı. Bu yasaya göre, tımar, iltizam gibi kurumlarla ilgili olarak Osmanlı hükümetinin geçmiş yüzyıllar içinde çeşitli ailelere vermiş olduğu ve geniş alanlara tasarruf hakkı sağlayan belgeler, bu alanların 1926 Medeni Kanunu çerçevesinde özel mülk olarak tapuya kaydettirilmesi için yeterli sayıldı¹⁸. Öte yandan, Birinci Dünya Savaşı sırasında sürülen Ermenilerden ve Lozan Anlaşması'na göre nüfus mübadelesine konu olarak Yunanistan'a gönderilen Rumlardan kalan milyonlarca dekarlık arazinin çok büyük bir kısmını kırsal kesimdeki nüfuzlu ailelerin ellerine geçirdi¹⁹.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında hükümetin tarım sektöründe çalışanlar için yaptığı en önemli icraat aşarın kaldırılması olmuştur. Aşarın kaldırılması büyük işletme sahiplerini olduğu kadar, geçimlik üretim yapan köylüyü de büyük ölçüde rahatlatmıştır. Cumhuriyet yönetimi 1920'lerde, aşarın kaldırılması dışında küçük üretici çiftçinin yararına etkili bir uygulama ortaya koyamadı. 1925 yılında devlet arazilerinin köylülere satılması için bir karar alındıysa da bununla ilgili uygulama 1930'ların ortalarına kadar çok sınırlı kalmıştır. Cumhuriyet döneminde toprak dağıtımı ile ilgili ilk yasal düzenleme olarak, 1341 yılında çıkarılan bütçe kanununun 25. maddesinin hükümleri gösterilebilir.

¹³ Yahya Sezai Tezel, *Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi: 1923-1950*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1994, s. 371.

¹⁴ Doğan Avcıoğlu, *Türkiye'nin Düzeni (Dün, Bugün, Yarın)*, Bilgi Yayınevi Ankara, 1969, s. 232.

¹⁵ Konun no: 491, Nisan 1924, *Düster* III. Tertip, C.5.

¹⁶ Kanun no: 658, Nisan 1925, *Düster* III. Tertip, C. 6.

¹⁷ Cemil Çalgüner, *Arazi Mülkiyet Rejimi ve Türkiye'deki Durum*, Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yay., Ankara, 1970, s. 41-42.

¹⁸ Kanun no: 1515, Haziran 1929, *Düster* III. Tertip, C. 10.

¹⁹ Tezel, *a.g.e.*, s. 372; Çağlar Keyder, *Dünya Ekonomisi İçinde Türkiye (1923-1929)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları İstanbul, 1993, s. 37.

Bu maddenin A fıkrasına göre, toprağa muhtaç çiftçiye elde mevcut milli arazi, bedeli on yılda taksitle alınmak ve her haneye verilecek arazi miktarı ellerindeki topraklarla birlikte azami iki yüz dönümü geçmemek üzere kıymet takdiri suretiyle dağıtılacak ve satılığa çıkarılacaktı. 1934 yılına kadar ancak bu suretle madde halinde bütçe kanunlarına konmuş olan bu hüküm, o yıl 2490 sayılı Arttırma, Eksiltme ve İhale Kanunu'nun 56. maddesiyle sürekli hale getirilmiştir²⁰. Türkiye dışından gelen ve iskâna tabi tutulan göçmen ailelere dağıtılan arazi dışında, 1923-1934 yılları arasında 22 000 kadar yerli köylü ailesine 73 000 hektar devlet arazisi dağıtılabildi²¹. Devlet bu kadar az arazi dağıtmasına rağmen, verdiği bu arazilerin yeni sahiplerinin ellerinde kalmasında da her zaman başarılı olamamıştır. Bunun başlıca nedenleri arasında; Türkiye'nin kadastrosunun yapılmamış, insanların maliklik iddialarının çok kere Osmanlı Devleti döneminde düzenlenmiş karışık belgelere dayanmış olması ve eski tapu kayıtlarının boşluklar ve belirsizliklerle dolu olması sayılabilir²². Bunlara ilave olarak yeni Medeni Kanun'un güçlü ailelerin geniş araziler üzerindeki mülkiyet iddialarını tescil ettirmelerini kolaylaştırmış olması, bir diğer önemli nedendir. Belirtilen bu sebeplerle, kendilerine Osmanlı döneminde geniş araziler hediye edilmiş kimseler olmak üzere, bir çok ayan, eşraf, mütegalibe ailesi, 1926 Medeni Kanun'a dayanarak açtıkları davalarla, kendilerine hükümet tarafından arazi verilen mübadil, muhacir ve topraksız köylüyü verilen arazilerden çıkartarak, bu arazilere sahip olmuşlardır. İncelenen dönemde uzun yıllar İçişleri Bakanlığı yapmış olan Şükrü Kaya, toprak ağalarının köylüye verilen arazilere nasıl el koyduklarını 15 Haziran 1934'de Meclis'te yaptığı konuşmayla çarpıcı bir şekilde açıklamaktadır:

"Devlet araziye, metruk arazi diye muhacire veriyor. Onlar da imar ediyorlar. Sonra herhangi bir sahibi çıkıyor ve diyor ki, bu benim mülkümdür. Tapusunu gösteriyor ve muhaciri sokağa atıyor... Trabzon'da arazi çok dardır. On dönüm, yirmi dönüm araziye sahip olan kimse, büyük arazi sahibi ve zengin sayılır. Birisi çıktı 200 bin dönüme sahip olduğuna dair ilâm gösterdi ve köylülere oradan çıkardı... (Eskişehir'de) hat boyundan geçerken Sazılar köyü vardır. Burası muhacirlerindi. Emin (Sazak) Bey'e sorarım, kimin namına mukayettir (kayıtlı) ve ne zaman ona geçmiştir. Böyle kaç tane arazinin sahibi çıkmıştır... Gedikabat körfezinde yerli halk, bataklığı kuruttu. Burada sıtma vardı. Bunlar her türlü tehlikeyi göze alarak bataklığı kuruttular ve yerleştiler. Ektiler, biçtiler, çalıştılar, kanallar açtılar. Bir zat geldi, bu toprakların kendine ait olduğunu söyleyerek, bunları buradan çıkardı. Halk yine topraksız kaldı. Dağlara sığındılar, çalı çırpı toplayarak geçinmeye başladılar."²³

Bunlar, Şükrü Kaya'nın da belirttiği gibi, mevcut yasalara dayanarak köylünün elinden topraklarını almaktaydılar. Bu yüzden toprağa kavuşturulan köylü, mülkiyetinden hiçbir zaman emin olamamaktaydı. Köylülerce kurutulan bataklıkların,

²⁰ Barkan, *a.g.m.*, s. 60.

²¹ Tezel, *a.g.e.*, s. 376.

²² Haluk Cillov, *Türkiye Ekonomisi*, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yay., İstanbul, 1965, s. 167.

²³ *Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi*, Devre: 5, C. 6, 1934, s. 58.

imar edilen arazinin beklenmedik sahipleri çıkmaktaydı. Köylünün arazisini emeği ile değerlendirmesi, o araziye yitirmesi tehlikesini yaratmaktaydı. Bu hususu bir iktisatçı olan İsmail Hüsrev'in 1934'de yazdıkları teyit etmektedir:

“Bugün bazı mıntikalarda köylünün istihsal tekniğinin ıslahından kaçmakta olduğu da müşahede edilmektedir. Bunun sebebi; topraksız köylüye, yahut muhacirlere devlet tarafından toprak verilen yerlerde köylü uzun seneler arazisinin bataklıklarını kuruttuktan, araziye imar ve ıslah ettikten sonra bir gün işlediği arazinin bir sahibi ile karşılaşmakta ve toprak sahibi, toprağının kendisine ait olduğunu iddia ederek işlenmiş, ıslah edilmiş araziye köylüden alarak, köylüyü ortakçı olarak kullanmaktadır. Köylü, senelerce emek sarf ederek işlediği toprağın, böyle bir kalemde elinden gittiğini görünce, tabii bir daha toprakla, mahsulle alakadar olmuyor, her hangi bir yeniliğe karşı pasif kalıyor. Bundan maada, bu akıbeti gören diğer köylüler de edindikleri toprakları ıslahtan çekiniyorlar.”²⁴. Öte kırsal kesimdeki nüfuzlu kişiler 1930'lu yıllarda da devlete ait toprakları yağmalamaya devam etmişlerdir.

Cumhuriyet dönemi yöneticilerinin 1920'lerde büyük toprak sahibi gerçeğine karşı tavır almaları doğu illeriyle sınırlı kaldı. Bu konuda hükümeti harekete geçiren olay, 1925'de doğuda çıkan isyandır. Şeyh Sait isyanı sırasında, ayaklanmalarda başı çeken ailelerin, güçlerini, doğuda hüküm süren arazi sahipliği, yani feodal benzeri üretim tarzından aldığı anlaşıldı. Hükümet, 1927 yılında “idari, askeri ve içtimai” nedenlerle 1500 kadar ailenin Doğu Anadolu'dan batı vilayetlerine nakli için bir kanun çıkarttı. Batı'da iskan edilecek olan bu ailelerin terk ettiği araziler, iskân edilecekleri illerde kendilerine yeni arazi verilmesi şartıyla hazineye intikal edecekti²⁵. Atatürk, 1928 yılında Meclisi açış konuşmasında, hükümete özellikle doğu illerinde toprağı olmayan çiftçilere toprak tedarik etmek meselesiyle ehemmiyetli olarak uğraşmak direktifini verdi. Bir yıl sonraki açış konuşmasında da bu isteğini tekrarladı. 1929 yılında, “Şark menatıkı dahilinde muhtaç zürraa” arazi dağıtılması için yeni bir kanun çıkarıldı. Bu yasaya göre, 1927'de çıkan yasa gereği hazineye intikal etmesi gereken araziden köylü, aşiret efradı, göçebe ve muhacirlere dağıtılmış olan yerler, dağıtım yapılanların üzerinde bırakılacak, hükümet doğudaki isyan bölgelerinde büyük arazi sahiplerine ait yerleri topraksız köylülere dağıtmak üzere kamulaştırabilecekti. Arazi sahiplerine, isterlerse 500 ile 2 000 dönüm arasında bir alan bırakılacak geri kalanın değeri 1914 yılında kayıtlı vergi değerinin en az 8 en çok 10 katı olmak üzere ödenecekti. Vergi kıymeti olmayan yerlerde ise aynı nispet dahilinde tapu kıymeti esas kabul edilip, bedelleri sahiplerine verilerek hükümet tarafından el konuyordu²⁶.

Başbakan İnönü'nün 9 Kasım 1929 günü Mecliste yaptığı konuşmada verdiği bilgilere göre, kanunun çıktığı yıl Doğu'da 20 000 dönümü büyük arazi sahiplerinden kamulaştırılan alanlar olmak üzere, 110 000 dönüm tarım arazisi topraksız köylülere

²⁴ Tökin, *a.g.e.*, s. 196.

²⁵ Kanun no: 1097, Haziran 1927, *Düstur* III. Tertip, C: 8.

²⁶ Barkan, *a.g.m.*, s. 60.

dağıtıldı²⁷. Bu açıklamalardan anlaşıldığı gibi, özel mülkiyetin kamulaştırılarak muhtaç çiftçilere dağıtılması daha çok siyasi amaçlarla ve Doğu illerine özgü bir uygulama olarak kalmıştır. Dağıtılan topraklar içinde toprak ağalarına ait arazi çok az yer tutmaktaydı. Ne var ki, bu uygulama Doğu'daki feodal benzeri üretim ilişkilerinde belirgin bir iyileşme sağlayamamıştır.

Toprakta mülkiyet dağılımını düzenleme (dar anlamda toprak reformu) konusu üzerinde 1934 yılına kadar pek durulmamıştır. CHP'nin edebiyatında sadece çiftçiyi topraklandırma sözleri yer aldı. O da daha ziyade hazine arazisinden köylüye toprak vermek anlamındaydı²⁸. Bu tarihe kadar büyük mülklere dokunulmayacağı hususunda yöneticilerin, teminat verici nitelikte, açıklamaları olmuştur. 1929 yılında Başbakan İsmet İnönü, "büyük çiftlik işletmekte olan gayret ve servet sahiplerine dokunmak şöyle dursun, aksine olarak bunlarında iyi çalışmalarını ve kazandıklarını görmekten memnun oluruz" demektedir.

1930'ların ortalarına doğru bu tutum değişmiştir²⁹. Bazı aydınlar 1930'ların başından itibaren toprak reformunun zorunluluğuna vurgu yapmakta ve topraklar üzerinde köylüyü maraba veya yarıcı olarak çalıştırarak emek harcamadan tarımsal artışa el koyan büyük toprak sahiplerine karşı üreticilerin beslediği duyguları seslendiriyorlardı. Kadro dergisinin yazar kadrosu arasında bulunan İsmail Hüsrev (Tökin), bir makalesinde bu konuda özetle şunları yazmaktaydı: Şark vilayetlerinde derebeyliğin kül halinde (bütün olarak) tasfiyesi ve toprağın bila bedel köylüye tevzii, milli bütünlüğün temini bakımından bilhassa zaruridir. Toprağın köylüye doğrudan doğruya tevzii demek Bey ismini taşıyan irtica kaynağı bir sınıfın ve bu sınıfla beraber bölgedeki etnik meselenin kökünden tasfiyesi demektir. Yapılması gereken toprağı bila bedel köylüye tevzi edilmesi, toprağa kavuşan köylünün kredi ve üretim araçları ihtiyacının devlet tarafından temin edilmesi ve Beylerin de buldukları sahalardan topraklarıyla hiçbir alakaları kalmamak şartıyla uzaklaştırılması, mukavemet edenlerin de imha edilmesidir. Anadolu'nun diğer kısımlarında yapılacak sosyal ve ekonomik reformun amacı, ortakçılığı kaldırmaktır. Ortakçılık tarzı köylüyü istihsalin rasyonel şekilde yürütülmesinden uzak tutan, toprağın ıslahına ve üretimin verimliliğine karşı tam bir umursamazlık içine iten bir üretim usulüdür. Topraklarını ortaklama köylüye verenlerin önemli bir kısmı şehir ve kasabalarda ziraattan gayri işler gören kimseler olduklarından, bunlar aldıkları rantı çoğunlukla köylüye yüksek faiz mukabili ikraz ederler. Köylü böylece bir taraftan toprakta iz üzerinden, diğer tarafta kendi emeğinin mahsulü olan kıymetleri yüksek faizlerle istikraz etmek suretiyle, nakit üzerinden istismar edilir. Ortakçılığın tasfiyesi rantın köylerde birikmesine böylece köylünün gelirinin artmasında itici güç olacaktır. Öte yandan Devletin vergi alma yeteneği de yükselmiş olacaktır. Bu yüzden Devlet, bulacağı bir formül dahilinde ortakçılıkla işlenen

²⁷ İsmet İnönü, *Söylev ve Demeçler*, Türk İnkılabı Tarihi Enstitüsü Yayınları, İstanbul, 1946, s. 200-201.

²⁸ Şevket Süreyya Aydemir, *İkinci Adam*, C: 2, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1967, s. 335.

²⁹ Avcioğlu, *a.g.e.*, s. 234.

toprakları sahiplerinden alarak bilâ bedel köylüye tevzi etmek suretiyle ortaklığı tasfiye etmelidir³⁰.

Bu yayınların da etkisiyle Türkiye'deki mevcut toprak mülkiyet dağılımı ve üretim ilişkilerinden rahatsızlık duyan Halk Partisi liderleri arasında kapsamlı bir toprak reformu yapma düşüncesi güç kazanmaya başlamıştır. 1935 yılında kabul edilen yeni Parti Programı'na bu konuda şu madde eklenmiştir: "Her Türk çiftçisini yeter toprak sahibi etmek, partimizin ana gayelerinden biridir. Topraksız çiftçiye toprak dağıtmak için özgür istimlak kanunları çıkarmak lüzumludur." Parti Programındaki bu maddeye dayanarak aynı yıl içinde İçişleri Bakanlığı toprakların tapusuz kısmını kamulaştıran bir tasarı hazırlamıştır. Bu tasarı, büyük arazilerin önemli bir kısmının hazineye aktarılmasını da mümkün kılacaktı. Teklif edilen toprak iskân kanun taslağına göre devlet iki bin dönümden fazla olan... büyük toprakları ve sahipleri tarafından... başında bulunarak işlenmeyen iki bin dönümden az toprakları (devlet) tahvili karşılığında istimlak etme yetkisine sahip oluyordu³¹.

İçişleri Bakanlığı'nın hazırladığı bu taslak Mecliste tepkiyle karşılandı. Kanun taslağındaki kamulaştırılacak arazilerin bedellerinin hesaplanması ve ödenmesiyle ilgili maddenin, 1924 Anayasası'nın kamulaştırmalarda o günkü piyasa değerine göre peşin ödeme yapılmasını gerektiren maddesiyle çelişmekteydi³². Anayasa'nın yürürlükteki hükümleriyle çeliştiği için bu teklif reddedildi ve bir toprak reformu uygulamasına imkan sağlayacak anayasa değişikliğinin yapılması gündeme geldi. Kapsamlı bir toprak reformu ile ilgili tasarı hazırlama görevi Tarım Bakanlığı'na verildi. Tarım Bakanlığı hazırladığı büyük bir Zirai İslahat Kanununun Projesini gerekli sebepleriyle birlikte 1937 yılında Meclis komisyonlarına ve diğer bakanlıklara verdi³³.

Atatürk ve İnönü'nün 1930'ların ikinci yarısında ülkede genel bir toprak reformunun yapılmasıyla yakından ilgilendikleri anlaşılmaktadır. Atatürk 1936 ve 1937 yıllarında Büyük Millet Meclisi'nin açılış konuşması, genel bir toprak reformunun ülkede başlamak üzere olduğunun habercisiydi. Atatürk 1936'daki nutkunda; "Toprak Kanununun bir neticeye varmasını Kamutayın yüksek himmetlerinden beklerim. Her Türk çiftçi ailesinin geçineceği ve çalışacağı toprağa malik olması behemahal lazımdır. Bundan fazla olarak büyük araziye modern vasıtalarla işleyip vatana fazla istihsal temin edilmesini teşvik etmek lazımdır"³⁴ sözleriyle konuya verdiği öneme vurgu yapmaktaydı. Yine aynı yıl içinde İsmet İnönü'nün CHP Kurultayı'nda yaptığı konuşma, hükümetin de Cumhurbaşkanı ile aynı görüşü paylaştığının, bu konudaki kararlılığının bir ifadesiydi. İnönü konuya ilişkin şunları söylemiştir:

³⁰ İsmail Hüsrev (Tökin), "Türk Köylüsünü Topraklandırmalı. Fakat Nasıl?" Kadro, Sayı 23, İkinci Teşrin 1933, s. 36-37.

³¹ Barkan, *a.g.m.*, s. 63.

³² Tezel, *a.g.e.*, s. 379.

³³ Barkan, *a.g.m.*, s. 63.

³⁴ *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre: 5, C. 13, 1936, s. 5; *Atatürk ve Tarım*, Tarım ve Orman Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1981, s. 97.

“Yurdumuzda topraksız çiftçinin sayısı her tasavvurun üstündedir. En ziyade toprağı taksim edilmiş yerlerimizde bile köylünün yarısına yakın bir miktarı topraksızdır. Başkalarına ait topraklar üstünde, çok fena şartlar içinde ve çok verimsiz olarak çalışmak mecburiyetindedir. Hiçbir vakit, hiçbir adamın malını cebren zaptetmek fikrinde değiliz. Fakat hiçbir surette köylüyü ilelebet topraksız kalmaya mahkum eden bir çerçeve içinde bırakmağa razı olamayız. Toprağı köylüye dağıtmak meselesi, medeni memleketlerin birer birer içinden geçtiğı “rejim agrer” namını alan zirai bir ilerleme safhası olmuştur. Memleketimizin de bu safhadan geçmesi bir tekamül eseri olacaktır... Bu işler için beş altı senede 100 milyon tahsis edebileceğimizi umuyorum”³⁵.

1937 yılında İç İşleri Bakanı ve CHP Genel Sekreteri Şükrü Kaya toprak reformu konusuna akılcı bir şekilde yaklaşmanın zorunluluğuna işaret ederek ekonomik kalkınmada başarıya ulaşmanın büyük ölçüde buna bağlı olduğunu şu sözleriyle savunmuştur: “Arkadaşlar, on sekiz milyon Türk'ün on beş milyonu çiftçidir. Bu on beş milyonun bir çoğı kendi toprağında çalışmaz. Çiftçiyi, Türk çiftçisini toprak sahibi yapmak demek, Türk çiftçisini, yani Türk'ün ekseriyet-i azimesini kendi ekonomik mukadderatına hakim kılarak, bu memleket için hayırlı ve aktif bir eleman yapmak demektir. Bu büyük kütleden, eğer büyük bir menfaat bekliyorsak, onu ötekinin berikinin toprağında çalışmaktan kurtarmalı, kendisini kendi topraklarına hakim kılmalıyız. Daire-i intihabiyemizin yarı çiftçisi topraksızdır. Çalışmayan ağa oturur, köylü çalışır. Antalya'da da böyledir. Şark vilayetlerimizde de böyledir. Bu memleketin agrer ıstırabı, büyük bir ıstıraptır. Eğer bunu halletmeyeceksek, bir çok topraksız çiftçiyi, Cumhuriyet'in ve İnkılabın büyük nimetlerinden mahrum bırakmış olacağız. Eğer o kendi topraklarında ekmeğine hakim olmazsa, bu memlekette daha ne yapmak istiyoruz?”³⁶.

Atatürk ise 1937 yılında, toprak reformunun ilkelerini tespit etmesi açısından büyük önem taşıyan, konuşmasında şöyle demiştir:

“Milli ekonominin temeli ziraattır. Bunun içindir ki, ziraatta kalkınmaya büyük önem vermekteyiz... Fakat bu hayati işi isabetle amacına ulaştırabilmek için ilk önce, ciddi etütlere dayanan bir ziraat siyasetini tespit etmek ve onun için de her köylünün ve bütün vatandaşların kavrayabileceğı ve severek tatbik edebileceğı bir ziraat rejimi kurmak lazımdır...”

Bu siyaset ve rejimde önemle yer alabilecek noktalar başlıca şunlardır: Bir defa memlekette topraksız çiftçi bırakılmamalıdır. Bundan daha önemli olanı ise, bir çiftçi ailesini geçindirebilecek toprağın hiçbir sebep ve suretle bölünemez bir mahiyet almasını, büyük çiftçi ve çiftlik sahiplerinin işletebilecekleri arazi genişliğini arazinin bulunduğu memleket bölgelerinin nüfus kesafetine ve toprak verim derecesine göre sınırlamak lazımdır”³⁷.

³⁵ Tezel, *a.g.e.*, s. 379.

³⁶ *Karınca*, Sayı 2, Temmuz 1934, s. 4; Avcıoğlu, *a.g.e.*, s. 234.

³⁷ *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre: 5, C. 20, 1937, s. 4.

Atatürk bu nutkunda toprak mülkiyet dağılımını düzenlemek için üç ana prensip ortaya koymuştur. Bunlar: 1) Memlekette topraksız çiftçi bırakmamak, 2) Bir çiftçi ailesini geçindirebilecek toprağın, hiçbir sebep ve suretle bölünmesine izin vermemek, 3) Büyük çiftçi ve çiftlik sahiplerinin işleyebilecekleri arazi genişliğini makul ölçütlerle sınırlandırmaktı³⁸. Bu prensipler, 1937 Ekiminde kurulan Celal Bayar hükümetinin programına aynen alındı. Hükümet programına göre, konuyla ilgili kanun taslağı en kısa zamanda hazırlanarak Meclisin onayına sunulacaktı³⁹. 1937 yılı içinde 1924 Anayasası'nda bazı değişiklikler yapıldı. Bu değişikliğe göre peşin ödeme koşulu aramadan, çiftçiyi toprak sahibi yapmak için kamulaştırma mümkün hale geldi. Böylece toprak reformu ile ilgili çalışmaların önü açılmış oldu⁴⁰.

1937 tarihli Zirai Islahat Kanunu Projesi bir süre sonra Tarım Bakanlığı tarafından tekrar ele alınarak yeni bir proje daha hazırlandı. Ancak, bu tarihlerde II. Dünya Savaşı'nın başlaması ve savaşın ülke sınırlarına kadar ilerlemiş olması toprak reformunun bir süre daha ertelenmesine neden oldu. II. Dünya Savaşı yıllarında reform konusu üzerindeki tartışmalar devam etti. İsmet İnönü'nün ifadesiyle, "topraksız köylüyü topraklandırmak" için kanun hazırlama çalışmaları savaş döneminde de sürdürüldü. Yapılan çalışmalar sonucu kapsamlı bir toprak reformu kanunu ancak 1945 yılında çıkarılabildi.

Çiftçilere Dağıtılan Topraklar

Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nun kabulüne kadar Türkiye'de toprak dağıtımı ile ilgili ilk ciddi teşebbüsler yukarıda da belirtildiği gibi, 2 Haziran 1929 tarihinde 1505 sayılı "Şark Mıntıkası Dahilinde Muhtaç Zürraa Tevzi Edilecek Araziye Dair Kanun" ile başlatılmıştır. Bu yasayla Hükümet, daha öncede belirtildiği gibi, Doğu illerinden Batıya göç ettirilen kimselerin arazisini, köylü, aşiret efradı, göçebe ve muhacirlere verme yetkisine sahip olmuştur⁴¹.

Ancak sürgün edilen toprak sahiplerine, kendi istedikleri takdirde, 500 dönümden 2000 dönüme kadar toprak alıkoymak hakkının tanınması, dağıtılacak toprakları sınırlayan bir karar olmuştur⁴². Toprak tevzii konusunda bir diğer düzenleme ise 14 Haziran 1934 tarihli ve 2510 sayılı İskân Kanunu'dur. İskân Kanunu, dışarıdan gelecek göçmenlerle içerideki göçebelerin toprağa bağlanarak üretici durumuna getirilmesi için devlete ait veya kamulaştırma ile elde edilecek olan toprakların dağıtılmasını hükme bağlamaktaydı. Bu yasalara dayanılarak muhtaç çiftçilere önemli

³⁸ Suat Aksoy, "Atatürk'ün Toprak Reformuna İlişkin Görüşleri", Ata'nın Anısına Doğumunun 100. Yılında Tarım Semineri, Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi, 12-16 Ekim 1981, Ankara Üniv. Yay., Ankara, 1982, s. 42.

³⁹ İsmail Arar, *Hükümet Programları 1920-1965*, Burçak Yayınevi, İstanbul, 1966, s. 76; Tezel, a.g.e., s. 381.

⁴⁰ Kanun no: 3115, Şubat 1937, *Düstur*, C:18.

⁴¹ Ömer Lütfi Barkan, *Türkiye'de Toprak Meselesi: Toplu Eserler I*, Gözlem Yayınları İstanbul, 1980, s. 454.

⁴² Silier, a.g.e., s. 17.

miktarlarda toprak dağıtılmıştır. 1923-1938 yılları arasında devlet tarafından ihtiyaç sahibi çiftçilere dağıtılan topraklar aşağıdaki Tablo 3'de gösterilmektedir.

Tablo 3

1923-1938 Döneminde Dağıtılan Topraklar

Toprak verilenler	Tarla arazisi (Dekar)	Bağ (Dekar)	Bahçe (Dekar)
Muhacirler ve mülteciler	2 727 907	58 814	8 359
Toprağa muhtaç yerli çiftçiler	4 482 567	98 606	160 300
Yurt içinde naklolunan kişiler	149 021	—	—
Doğal felakete uğrayanlar	52 491	—	—
Toplam	9 657 671	157 420	168 659

Kaynak: Ömer Lütfi Barkan, Türkiye'de Toprak Meselesi: Toplu Eserler 1, Gözlem Yayınları İstanbul, 1980, s. 455).

1923-1938 yılları arasında 246 431 aileye toplam 9 983 750 dekar toprak dağıtılmıştır. 1940-1944 yılları arasında ise 619 köyde 53 000 aileye 875 000 dekar toprak verilmiştir. Vakıflar İdaresi tarafından satılan topraklar ise Ziraat Bankası tarafından satın alınıp çiftçilere dağıtılmıştır. Bu toprakları da ilave edince 1944 tarihine kadar Cumhuriyet döneminde dağıtılan arazinin genel toplamı 11-12 milyon dekara ulaşmaktadır⁴³. Atatürk'ün hayatında dağıtılan toprak miktarı bu dönemde dağıtılan toprakların %91'i gibi çok büyük bir kısmını oluşturmaktaydı. Bu durum Atatürk'ün muhtaç çiftçiye topraklandırma konusundaki hassasiyetini göstermektedir. 1946 yılı itibarıyla Türkiye'de 13 milyon hektar olan işlenen toprak miktarının yaklaşık %9'u devlet tarafından dağıtılmak suretiyle mülkiyet yapısı iyileştirilmeye çalışılmıştır.

Sonuç

İncelenen dönemde Türkiye'de toprak mülkiyet dağılımını düzenleme çalışmalarını büyük bir önem taşıyordu. Çünkü bu yıllarda ülkede en önemli ve güçlü sektör tarım idi. Ülke nüfusunun dörtte üçü geçimini tarımdan sağlamaktaydı. Türkiye'de toprakların büyük bir kısmı bir avuç toprak ağasının elinde bulunmaktaydı. Büyük toprak sahiplerinin çoğu arazilerini feodal benzeri, bağımlılık ilişkisine dayanan, üretim tarzıyla işlemekteydi. Cumhuriyet rejimini benimsemiş olan bir ülkede sosyal adaletin sağlanması mülkiyetin topluma yaygınlaştırılmasını gerektirmekteydi. Bu, sosyal

⁴³ Barkan, a.g.e., s. 454-455.

adaletin bir gereği olduğu kadar, ülkede yeni rejimin sağlam temeller üzerinde gelişmesi için de bir zorunluluktur. Türkiye’de o dönemlerde toprak dağılımını ıslah amacıyla bir toprak reformu yapmak, mülkiyeti belli bir zümrenin ayrıcalığı olmaktan çıkarmak anlamına geliyordu. Bu tür bir uygulama modern mülkiyet anlayışına da uymaktadır. Çünkü mülkiyetin yaygınlaştırılması amacına dönük bir uygulama, toplum sınıfları arasında bir denge kurmayı ve toplumsal barışı sağlamayı hedef edinmiş demektir. Demokratik Cumhuriyette, kamu otoritesinin halka karşı sorumlu olması temel ilkedir. Bu yüzden, mülkiyetin sağladığı hakimiyet, kişinin kişi üzerinde egemenliği sonucunu doğurduğu zaman önleyici şekilde müdahale etmek ve mülkiyet hakkını sınırlamak devletin üzerine düşen bir görev olmaktadır. Özellikle 1935 yılından itibaren bu anlayışla ülke genelinde uygulanabilecek bir toprak reformu kanunu hazırlama çalışmalarına başlanmıştır. Bu çalışmalar on yıl sonra neticelenmiş ve kapsamlı bir toprak reform kanunu olan Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu çıkarılabilmektedir. Ne var ki, bu kanun, toprak ağalarının karşı koymaları nedeniyle, gerektiği gibi uygulanamamış, ülkede toprak üzerinde var olan adaletsiz mülkiyet dağılımı devam etmiştir.

KAYNAKÇA

- AKSOY, Suat, “Atatürk’ün Toprak Reformuna İlişkin Görüşleri”, Ata’nın Anısına Doğumunun 100. Yılında Tarım Semineri, Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi, 12-16 Ekim 1981, Ankara Üniv. Yay., Ankara, 1982, ss. 51.
- ARAR İsmail, Hükümet Programları 1920-1965, Burçak Yayınevi, İstanbul, 1966.
- AVCIOĞLU Doğan, Türkiye’nin Düzeni (Dün, Bugün, Yarın), Bilgi Yayınevi, Ankara, 1969.
- AYDEMİR, Şevket Süreyya, İkinci Adam, C: 2, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1967.
- ATEKİN Halil, “Orta Anadolu’da Toprağını Kaybeden Köylüler”, Adımlar, Mart-1944, ss., 372-376.
- BARKAN Ömer Lütfi, Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu ve Türkiye’de Zirai Bir Reformun Ana Meseleleri, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, C: 6, Sayı: 1-2, Ekim 1944-Ocak 1945, ss. 54-145.
- BARKAN Ö. L., Türkiye’de Toprak Meselesi: Toplu Eserler I, Gözlem Yayınları İstanbul, 1980.
- BERKİ Şakir, Türkiye’de Toprak Davası ve Mevzuatı Karşısında Toprak Rejimi, Devlet Planlama Teşkilatı Yay., Ankara, 1970.
- BERZEK, Kazım, Türk Tarımı ve Toprak Reformu, Şark Matbaası, Ankara, 1972.
- CİLLOV Haluk, Türkiye Ekonomisi, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yay., İstanbul, 1965.
- Çalgüner, Cemil, Arazi Mülkiyet Rejimi ve Türkiye’deki Durum, Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yay., Ankara, 1970.

Devlet İstatistik Enstitüsü, İstatistik Göstergeler 1923-1995, Ankara, 1996.

Düster III. Tertip

GÜRİZ Adnan, "Modern Mülkiyet Kavramı ve Toprak Reformu", Türkiye'de Toprak Reformu Semineri, 6-8 Haziran 1968, Ankara, 1968, ss. 69-120.

İNÖNÜ İsmet, Söylev ve Demeçler, Türk İnkılabı Tarihi Enstitüsü Yayınları, İstanbul, 1946.

KAZGAN Gülten, Tarım ve Gelişme, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yay., İstanbul, 1977.

KANPOLAT Yahya, Türkiye Ziraatında Bünye Değişikliği. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Maliye Enstitüsü Yayını, Ankara, 1963.

KAYDER Çağlar, Dünya Ekonomisi İçinde Türkiye (1923-1929), Tarih Vakfı Yurt Yayınları İstanbul, 1993.

SEYİDOĞLU Halil, Ekonomik Terimler Ansiklopedik Sözlük, Güzem Yayınları, Ankara, 1992.

SİLİER Oya, Türkiye'de Tarımsal Yapımın Gelişimi (1923-1938), Boğaziçi Üniversitesi İdari Bilimler Fakültesi Yay., İstanbul, 1981.

Tarım ve Orman Bakanlığı, Atatürk ve Tarım, Ankara, 1981.

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi.

TEZEL, Y. S. Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi: 1923-1950, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul, 1994.

TÖKİN İsmail Hüsrev, "Türk Köylüsünü Topraklandırmalı. Fakat Nasıl?" Kadro, Sayı 23, İkinci Teşrin 1933, ss. 33-39.

TÖKİN İsmail Hüsrev, Türkiye'de Köy İktisadiyatı, Kadro Mecmuası Yay., İstanbul, 1934.